

Ἡ τιμὴ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς στὴ Σερβία Ἱστορικο-εθνολογικὴ ἀνάλυση*

Milesa Stefanović-Banović**
Dragica Tadić-Papanikolaou***

Εἰσαγωγή

Στὸ ἀγιολόγιο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ὑπάρχουν τέσσερις γυναῖ-κες ποὺ φέρουν τὸ ὄνομα Παρασκευή. Ἡ λιγώτερο γνωστὴ ἀπὸ ὅλες εἶναι ἡ ἁγία Παρασκευή, ἡ ὁποία μνημονεύεται στὴν περιγραφὴ μαρτυρίου τῆς ἁγίας Φωτεινῆς τῆς Σαμαρείτιδος. Ἀναφέρεται λοιπὸν ἐκεῖ ὅτι ἐπὶ αὐτοκράτορος Νέρωνος (54-68 μ.Χ.) μαρτύρησε ἡ ἁγία Φωτεινὴ μὲ τοὺς δύο γιούς της καὶ τὶς πέντε ἀδελφές της, μιὰ ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἐν λόγῳ ἁγία Παρασκευή. Ἡ μνήμη τους τιμᾶται στὶς 26 Φεβρουαρίου.

Ἡ δεύτερη ἁγία Παρασκευὴ καταγόταν ἀπὸ τὸ Ἰκόνιο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μαρτύρησε ἐπὶ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ (287-305 μ.Χ.). Ἑορτάζεται στὶς 28 Ὀκτωβρίου, ὅμως μόνο ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξὴ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας.

Ἡ τρίτη καὶ ἡ πλέον γνωστὴ σὲ ὅλο τὸν ὀρθόδοξο κόσμο εἶναι ἡ ἁγία Παρασκευὴ ἡ Ρωμαία, ἡ ὁποία μαρτύρησε ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς (138-161 μ.Χ.). Ἡ μνήμη της ἑορτάζεται στὶς 26 Ἰουλίου.

* Ἡ παρούσα μελέτη ἀποτελεῖ ἐπεξεργασμένη μορφή εἰσήγησης στὸ Β΄ Ἀγιολογικὸ Συνέδριο μὲ θέμα: «Ἀνατολικὴ Θράκη – Τόπος ἁγίων. Ὁσία Παρασκευὴ ἡ Ἐπιβατινὴ. Ἅγιος Νεκτάριος – 100 χρόνια ἀπὸ τὴν κοίμησή του (1920-2020)», τὸ ὁποῖο πραγματοποιήθηκε στὸν Ἱερὸ Ναὸ Ἁγίας Παρασκευῆς Νέας Πεντέλης ἀπὸ 13 ἕως 19 Ὀκτωβρίου 2019, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ἱδρύματος Ποιμαντικῆς Ἐπιμόρφωσης τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.

** Ἡ Milesa Stefanović-Banović εἶναι διδάκτωρ Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Βελι-γραδίου, Ἀνώτερη Ἐπιστημονικὴ Συνεργάτης στὸ Ἐθνογραφικὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Σερβικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν καὶ Τεχνῶν.

*** Ἡ Dragica Tadić-Papanikolaou εἶναι ὑποψ. διδάκτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἑθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἡ τέταρτη, μὲ τὴν τιμὴ τῆς ὁποίας θὰ ἀσχοληθοῦμε στὴν παροῦσα μελέτη, εἶναι ἡ ὁσία Παρασκευὴ ἢ Ἐπιβατινὴ ἢ Νέα. Γεννήθηκε στοὺς Ἐπιβάτες τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης τὸν 10ο αἰῶνα, ἀπὸ πλούσιους καὶ εὐγενεῖς χριστιανούς γονεῖς. Ἀπὸ μικρὴ ἡλικία τὴν προσέλκυσε ἡ ἀσκητικὴ ζωή. Ἔτσι ἔφυγε νωρὶς ἀπὸ τὸ πατρικὸ της σπιτί γιὰ νὰ πάει στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἐν συνεχείᾳ στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ στὴν ἔρημο τοῦ Ἰορδάνου. Ἀργότερα ἐπέστρεψε στὴν πατρίδα της, ὅπου καὶ ἔμεινε μέχρι τὴν κοίμησή της. Τὰ λείψανά της εὐρέθησαν μὲ θαυμαστὸ τρόπο καὶ ἀπὸ τὸ 1231 ἀκολούθησαν μία πορεία σὲ ὅλη τὴ Βαλκανικὴ χερσόνησο, γεγονόςς τὸ ὁποῖο συνέβαλε στὴν ιδιαίτερη τιμὴ της σὲ αὐτὰ τὰ μέρη. Ἡ μνήμη της τιμᾶται στὶς 14 Ὀκτωβρίου¹.

Ἡ «σερβικὴ» καταγωγὴ τῆς ὁσίας Παρασκευῆς

Ὅπως προαναφέρθηκε, ἡ τιμὴ τῆς ὁσίας Παρασκευῆς² εἶναι εὐρέως διαδεδομένη σὲ ὅλες τὶς βαλκανικὲς χῶρες. Ὡστόσο, στὸν κάθε τόπο ποὺ τιμᾶται, ἡ μορφή τῆς ὁσίας Παρασκευῆς ἔχει «μετακωδικοποιηθεῖ» οὕτως ὥστε νὰ ὑπηρετεῖ τὶς τοπικὲς διηγήσεις³. Αὐτὸ συμβαίνει διότι στὸ πλαίσιο τοῦ παραδοσιακοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προφορικῆς λογοτεχνίας, ἀπὸ ὅπου ἀναδεικνύεται ιδιαίτερα ἡ τιμὴ τῶν ἁγίων, οἱ ἐγχώριοι καὶ ντόπιοι ἅγιοι εἶναι κατὰ κανόνα καλότερα ἀποδεκτοί⁴.

1. Βασικὲς πληροφορίες γιὰ τὶς τέσσερις ἁγίες ὀνόματι Παρασκευή, μὲ τὴν ἀντίστοιχη σχετικὴ βιβλιογραφία, βλ. Σουλτάνα Λάμπρου-Παπακαρμεζή, *Ἁγία Παρασκευὴ ἢ Ἐπιβατινὴ: ἀγιολογικὴ μελέτη*, διδ. διατριβή, Τμῆμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 14-15. Πρβλ. R. Popović, *Kult prepodobne majke Paraskeve – svete Petke u Beogradu*, Ἡχογράφηση τῆς διάλεξης ποὺ ἐκφωνήθηκε στὶς 27 Ὀκτωβρίου 2017, ἀπὸ 00:13:27 ἕως 00:17:54, διαθέσιμο στὴν ἱστοσελίδα: <https://svetigora.com/otac-radomir-popovic-kult-prepodobne-majke-paraskeve-svete-petke-u-beogradu/> [01/08/2019].

2. Σημειωτέον ὅτι στὴν Ἀκολουθία τῆς ὁσίας, στὸ *Μηναῖο* γιὰ τὸν Ὀκτώβριο, ἀναφέρεται ὥς: «ὁσία μητέρα ἡμῶν Παρασκευή». Ὁ πιστὸς λαὸς τῆς Σερβίας προσφωνεῖ τὴν ὁσία καὶ ὥς «ἁγία Παρασκευή», λόγῳ μεγάλου σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης γιὰ τὸ πρόσωπό της. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν στὸ παρὸν κείμενο χρησιμοποιοῦνται καὶ οἱ δύο προσφωνήσεις.

3. Mirjana Detelić, «Sveta Petka u svojoj zoni usmene književnosti», *Časopis za studije književnosti i kulture Liceum*, knj. br. 5: *Kult svetih na Balkanu*, Centar za naučna istraživanja SANU, Univerzitet u Kragujevcu, Kragujevac 2001, σ. 133.

4. Ὁ.π., σ. 124.

Έτσι, κατὰ τὴ σερβικὴ ἀγιολογικὴ παράδοση, ἡ ὁσία Παρασκευὴ ἔχει σερβικὴ καταγωγὴ⁵, κάτι τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ σὲ ἱστορικὰ γεγονότα⁶, ἀλλὰ στὶς προσπάθειες τῶν ἀφηγητῶν τῆς προφορικῆς λογοτεχνίας νὰ κάνουν στοὺς ἀποδέκτες τοὺς πιὸ προσιτὸ τὸ πρόσωπο τῆς ἁγίας⁷. Μία ἄλλη πιθανὴ αἰτία τῆς ιδέας περὶ τῆς σερβικῆς καταγωγῆς τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη ὀρισμένων ἱστορικῶν, βρίσκεται στὴν πατριωτικὴ ἱστοριογραφία τοῦ 19ου αἰ.⁸.

Ἡ πρώτη γραπτὴ μαρτυρία γιὰ τὸ προσωνύμιο «Σερβίδα» ἀνάγεται στὸ 1794 καὶ βρίσκεται στὴν κτητορικὴ πλάκα πάνω στὸν δυτικὸ ἐξωτερικὸ τοῖχο τοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς Φένεκ, πλησίον τοῦ Βελιγραδίου. Ἐκτοτε, ἀπαντᾷ συχνὰ αὐτὸ τὸ προσωνύμιο στὶς ἐπιγραφές τῶν ἱερῶν ναῶν τῶν ἀφιερωμένων στὴν ὁσία Παρασκευή, καθὼς καὶ στὰ λειτουργικὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα περιέχουν τὶς ἀκολουθίες τῆς ἁγίας, μὲ ἐθνικὰ καὶ ὄχι γεωγραφικὰ συμφραζόμενα⁹.

Ὡστόσο, τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι τὸ προσωνύμιο «Σερβίδα» ἀρχικὰ ἴσως εἶχε προστεθεῖ στὴν ὁσία Παρασκευὴ ὡς ἔνδειξη τοῦ τόπου ποὺ φιλοξενοῦσε τὰ τίμια λείψανά της. Ἐτσι, λόγῳ τῶν πολυάριθμων μετακομιδῶν τῶν λειψάνων της, στὴν ὁσία Παρασκευή, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ προσωνύμιο «Ἐπιβατηνὴ», ἀπαντοῦν καὶ ἄλλα ποὺ δὲν ἀναφέρονται

5. Justin (Popović), *Žitija svetih za oktobar*, Manastir Čelije, Valjevo 1998, σ. 275. Πρβλ. M. Nedeljković, *Godišnji običaji u Srba*, Vuk Karadžić, Beograd 1990.

6. Σχετικὰ μὲ τὴν καταγωγὴ τῆς ἁγίας καὶ τὶς προσπάθειες νὰ ἀναχθεῖ σὲ σλαβικὲς ρίζες βλ. Σουλτάνα Λάμπρου-Παπακαρμεζῆ, *Ἁγία Παρασκευὴ ἡ Ἐπιβατηνὴ: ἀγιολογικὴ μελέτη*, ὁ.π., σσ. 127-137.

7. R. Popović, *Kult prepodobne majke Paraskeve – svete Petke u Beogradu*, Ἡχογράφηση της διάλεξης, ἀπὸ 00:12:19 ἕως 00:12:55.

8. Βλ. τί ἀναφέρει ὁ I. Ruvarac στὴν κριτικὴ τοῦ M. S. Milojević, στό: I. Ruvarac, «Kritika. I. – O radu Miloša S. Milojevića u Glasniku», *Letopis Matice srpske*, knj. 115, Novi Sad 1873, σσ. 172-178: «Ὁ κ. Milojević ἔχει τὴν ἔμμονη ιδέα ὅτι ἡ σερβικὴ χώρα εἶναι πατρίδα τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ὅτι αὐτὴ, δηλαδή, ἦταν σερβικοῦ γένους. Πάντως, δὲν εἶναι ὁ μόνος ποὺ ἔχει τέτοιες εἰκασίες. Ὑπῆρξαν καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτόν, ὅπως καὶ σήμερα, καὶ θὰ ὑπάρχουν μετὰ ἀπὸ ἐμᾶς ἐκεῖνοι ποὺ θὰ θεωροῦν, μαζὶ μὲ τὸν κ. Milojević, ὅτι ἡ ὁσία Παρασκευὴ εἶναι σερβικὴ ἁγία». Πρβλ. Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae», στό: *Pod okriljem svetosti. Kult svetih vladara i relikvija u srednjovekovnoj Srbiji*, Balkanološki institut SANU, Beograd 2006, σσ. 292-293.

9. J. Maglovski, «O beogradskom kultu svete Petke Srpske i manastiru Feneku», *Zbornik Narodnog muzeja u Beogradu*, t. XVIII-2, Narod muzej u Beogradu 2007, σσ. 121 καὶ 127-128, καὶ Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae», ὁ.π., σσ. 292-293.

στον τόπο καταγωγής της, όπως π.χ. «Τυρνοβιανή», «Ίασινή» ή «Βελιγραδίου»¹⁰.

Μετακομιδὴ τῶν λειψάνων τῆς ἁγίας Παρασκευῆς στὴ Σερβία

Ἄν καὶ δὲν ἦταν μέχρι τότε ἄγνωστη¹¹, ἡ τιμὴ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἄνθησε στὸν σερβικὸ λαὸ μετὰ τὸ ἔτος 1398, ὅταν καὶ τὰ λείψανά της μεταφέρθηκαν στὴ Σερβία. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐντάσσεται στὸ πλαίσιο μιᾶς ἀσυνήθους γιὰ τὰ μεσαιωνικὰ χρόνια διπλωματικῆς ἀποστολῆς στὸν σουλτάνο Βαγιαζήτ Α', τὴν ὁποία ἐπιτυχῶς ἔφεραν εἰς πέρας δύο γυναῖκες, οἱ μοναχὲς Εὐγενία καὶ Εὐφημία, μέσῳ μιᾶς τρίτης γυναίκας, τῆς Ὀλιβέρας, κόρης τῆς Εὐγενίας καὶ συζύγου τοῦ Βαγιαζήτ Α' (1389-1402)¹².

Τὴν περιγραφὴ τοῦ συγκεκριμένου γεγονότος καταγράφει ὁ τότε ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ντέτσани, Γρηγόριος Τσάμπλακ¹³. Ὁ Τσάμπλακ

10. Τὸ νὰ ἀποδίδονται στοὺς ἁγίους διάφορα προσωνύμια ἀνάλογα μὲ τὸν τόπο ποὺ φιλοξενοῦσε τὰ λείψανά τους δὲν ἀποτελεῖ σπάνιο φαινόμενο· βλ. L. Pavlović, *Kultovica kod Srba i Makedonaca*, Narodni muzej u Smederevu, Smederevo 1965, σ. 268.

11. Tatjana Subotin-Golubović, «Petka prepodobna – Petka mučenica», *Zbornik radova vizantološkog instituta*, br. 45, Vizantološki institut SANU, Beograd 2008, σσ. 177-178, καὶ Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae», ὁ.π., σ. 287.

12. Ἡ Εὐγενία, κατὰ κόσμον Μίλιτσα, ἦταν ἡ σύζυγος τοῦ Λαζάρου Χρεμπελιάνοβιτς ποὺ σκοτώθηκε στὴ μάχη τοῦ Κοσσυφοπεδίου τὸ 1389. Ὁ γιὸς της Στέφανος κυβερνοῦσε τὴ Σερβία ἀπὸ τὸ 1389 ἕως τὸ 1402 ὡς ὑποτελὴς τῶν Ὀθωμανῶν, ἐνῶ ἀπὸ τὸ 1402 ἕως τὸ 1427 ὡς δεσπότης. Ἡ κόρη τῆς Μίλιτσας, ἡ Ὀλιβέρα, δόθηκε σὲ γάμο μὲ τὸν σουλτάνο Βαγιαζήτ Α'. Ἡ Εὐφημία, κατὰ κόσμον Γιέλενα, ἦταν ἡ σύζυγος τοῦ δεσπότη Οὐγγλέση Μρνιάβτσεβιτς, ποὺ σκοτώθηκε στὴ μάχη τοῦ Ἑβρου τὸ 1371. Ἄμεση ἀφορμὴ γιὰ τὴ διπλωματικὴ ἀποστολὴ τῶν δύο γυναικῶν ἦταν τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ συνεργάτες τοῦ Βαγιαζήτ κατηγόρησαν τὸν Στέφανο Λαζάρεβιτς γιὰ τὴν ἀποτυχία τῆς Ὀθωμανικῆς ἐκστρατείας στὴ Βοσνία τὸ 1398. Βλ. V. Ćorović, *Istorija Srba*, Zograf, Niš 2000, σ. 272, καὶ Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae», ὁ.π., σ. 288.

13. Grigorije Camblak, «Slovo o prenosu moštiju svete Petke iz Trnova u Vidin i Srbiju», στί: Grigorije Camblak, *Književni rad u Srbiji*, D. Petrović (ἐπιμ.), [Stara srpska književnost u 24 knjige], knj. 12, Prosveta i SKZ, Beograd 1989, σσ. 117-122. Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ ἐκδότη, αὐτὸς ὁ λόγος περὶ τῆς μετακομιδῆς τῶν λειψάνων τῆς ἁγίας Παρασκευῆς στὴ Σερβία πιθανότατα νὰ ἔχει γραφεῖ κατὰ τὰ ἔτη 1404/5 (βλ. σ. 38), ὅπως δὴποτε δὲ μετὰ ἀπὸ τὸ 1402, ἀφοῦ ὁ Τσάμπλακ ἀναφέρεται στὸν Στέφανο Λαζάρεβιτς μὲ

ἀναφέρει ὅτι ἡ Μίλιτσα, ἡ χήρα τοῦ Λαζάρου, μαζί με τοὺς δύο γιούς της καὶ τὴ Γιέλენα, χήρα τοῦ Οὐγγλέση, ἐπισκέφθηκαν τὸν σουλτάνο. Οἱ δύο γυναῖκες τοῦ ζήτησαν τὰ λείψανα τῆς ἁγίας καί, ἐνῶ στὴν ἀρχὴ γέλασε μετὰ τὸ αἶτημά τους νὰ πάρουν τὰ «ξερὰ ὀστᾶ», τελικὰ ἐκπλήρωσε τὴν ἐπιθυμία τους¹⁴.

Σύμφωνα με τὴ μαρτυρία τοῦ Τσάμπλακ, τὰ λείψανα τῆς ὁσίας τοποθετήθηκαν «στὴν ἱερὰ ἐκκλησία, ἡ ὁποία βρίσκεται στὸν οἶκο τους»¹⁵, ποὺ μᾶς κάνει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ τὸ παρεκκλήσι τῆς αὐλῆς στὴν τότε πρωτεύουσα τῆς Σερβίας, τὴν πόλη τοῦ Κρούσεβατς¹⁶. Στὴ σημερινὴ πρωτεύουσα τὰ ἱερὰ λείψανα πιθανὸν νὰ εἶχαν μεταφερθεῖ μετὰ ἀπὸ τὸ 1403, τότε ποὺ ὁ Οὐγγρος βασιλεὺς Σιγισμόνδος (1387-1437) δώρισε στὸν Στέφανο Λαζάρεβιτς τὸ Βελιγράδι, σὲ ἀνταπόδοση γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ὑποτελοῦς σχέσης τῆς Σερβίας, ὅπου καὶ ὁ δεσπότης μετέφερε τὴν ἔδρα του¹⁷. Πιθανολογεῖται ὅτι αὐτὸ συνέβη τὸ 1406 ἢ τὸ 1407, μετὰ ἀπὸ τὴν ὀλοκλήρωση τῶν ἔργων γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ στὴν Κάτω Πόλη, κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο (τὸ σημερινὸ Κάλεμέγκδαν)¹⁸. Τὰ τίμια λείψανα τῆς Ὁσίας ἀναπαύονταν ἐκεῖ μέχρι τὸ ἔτος 1521, ὅταν τὸ Βελιγράδι ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ σουλτάνου Σουλεῖμὰν τοῦ Μεγαλοπρεπῆ (1520-1566). Τότε τὰ λείψανα τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, μαζί με τὰ λείψανα τῆς ἁγίας Θεοφανοῦς καὶ μιὰ εἰκόνα τῆς Παναγίας, μεταφέρθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη¹⁹. Τὸν Ἰούνιο 1641 ὁ ἡγεμόνας τῆς Μολδαβίας

τὸν δεσποτικό του τίτλο (βλ. σ. 120). Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ τοποθέτηση τῶν λειψάνων στὸ Βελιγράδι ἀποσιωπᾶται μᾶς κάνει νὰ συμπεραίνουμε ὅτι ὁ λόγος γράφτηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 1406/7. Βλ. Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae», ὅ.π., σ. 289.

14. Grigorije Camblak, «Slovo o prenosu moštiju svete Petke iz Trnova u Vidin i Srbiju», ὅ.π., σ. 120.

15. Ὁ.π., σ. 120.

16. Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae», ὅ.π., σ. 289.

17. V. Ćorović, *Istorija Srba*, ὅ.π., σ. 278.

18. Πρόκειται γιὰ μία ὑπόθεση μόνο, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχουν πληροφορίες γιὰ τὴ μετακομιδὴ τῶν λειψάνων στὸ Βελιγράδι ποὺ νὰ χρονολογοῦνται σὲ ἐκείνην τὴν περίοδο. B. J. Maglovski, «O beogradskom kultu svete Petke Srpske i manastiru Feneku», ὅ.π., σσ. 123 (καὶ ὑποσημ. 6), καὶ 131. Πρβλ. D. Ivančević, *Beogradska tvrđava i njene svetinje*, Pravoslavlje, Beograd 1970, σ. 127.

19. V. Ćorović, *Istorija Srba*, σ. 385· J. Maglovski, «O beogradskom kultu svete Petke Srpske i manastiru Feneku», ὅ.π., σσ. 125, 142· D. Ivančević, *Beogradska tvrđava i njene svetinje*,

Βασίλειος Λούπου μετέφερε τὰ λείψανα τῆς ἁγίας στοῦ Ἰάσιο, ὅπου φυλάσσονται μέχρι καὶ σήμερα²⁰.

Τὰ λείψανα τῆς ἁγίας Παρασκευῆς στοῦ Βελιγράδι

Γιὰ τὴν ἀκριβῆ τοποθεσίᾳ τοῦ ναοῦ ποὺ φιλοξενοῦσε τὰ λείψανα τῆς ὁσίας δὲν ὑπάρχουν ἀξιόπιστες ἱστορικὲς μαρτυρίες. Διατυπώθηκαν τρεῖς ὑποθέσεις σχετικὰ μὲ αὐτὸ τὸ ἐρώτημα:

α'. Ἡ πρώτη, καὶ ἡ λιγώτερο πιθανή, εἶναι ὅτι τὰ λείψανα βρίσκονταν στὸν τόπο τοῦ σημερινοῦ παρεκκλησίου τῆς ἁγίας Παρασκευῆς. Ὁ λόγος ποὺ δὲν εὐνοεῖ αὐτὴν τὴ θεωρία εἶναι ἡ ἐγγύτητα τῶν ὀχυρωματικῶν τειχῶν τοῦ κάστρου (μόνο μερικὲς δεκάδες μέτρα μακριά), σὲ σημεῖο ποὺ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν ἦταν δυνατὴ ἡ ἀνέγερση κτηρίων²¹.

β'. Μία δεύτερη μαρτυρία ἀναφέρει ὅτι τὰ λείψανα βρίσκονταν στὴν ἐκκλησίᾳ τῆς αὐλῆς ἐντὸς τοῦ κάστρου, κάτι ὅμως ποὺ δὲν ἦταν δυνατὸν μετὰ ἀπὸ τὸ 1427, ὅταν ἡ πόλη τοῦ Βελιγραδίου ἐπιστράφηκε στὴν Οὐγγαρία, καθὼς τὸ κάστρο παρέμεινε κλειστὸ γιὰ τοὺς ἀπλοῦς πολῖτες²².

γ'. Ἡ τρίτη, καὶ πιὸ πιθανὴ ὑπόθεση, εἶναι ὅτι τὰ ἱερὰ λείψανα βρίσκονταν στὸν μητροπολιτικὸ ναὸ στὴν Κάτω Πόλη²³. Αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀπὸ ἓνα γράμμα τοῦ μητροπολίτη Θεοφάνους στὸν Μέγα Πρίγκιπα τῆς Μόσχας, Βασίλειο Γ' Ἰβάνοβιτς τὸ 1508/9²⁴. Τὸ γράμμα αὐτὸ περιεῖχε καὶ μία πληροφορία σχετικὰ μὲ τὴν τιμὴ τῆς ὁσίας Παρασκευῆς: «Ὅταν ζοῦσε ὁ πατέρας σας (Ἰβάν), κάθε Κυριακὴ ὑπὲρ τῆς ὑγείας

σσ. 42, 128.

20. Βλ. Σουλτάνα Λάμπρου-Παπακαρμέζη, *Ἁγία Παρασκευὴ ἡ Ἐπιβατηγὴ...*, ὁ.π., σσ. 70-73.

21. Οἱ ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες διεξήχθησαν ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1977 καὶ 1997, δημοσιεύθηκαν δὲ τὸ 2004. Βλ. M. Popović, Vesna Bikić, *Kompleks srednjovekovne mitropolije u Beogradu*, Arheološki institut SANU, Beograd 2004.

22. D. Ivančević, *Beogradska tvrđava i njene svetinje*, ὁ.π., σσ. 80-81, καὶ Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae», ὁ.π., σσ. 290-291.

23. M. Popović, «Sakralno okruženje Beograda u doba despota Stefana», στό: *600 godina manastira Pavlovac*, Gradska opština Mladenovac, Mladenovac 2017, σ. 13.

24. Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae», ὁ.π., σσ. 290-291.

του και της Ύψηλότητός Σας τελούσαμε τις παρακλήσεις και τις Θείες Λειτουργίες μπροστά στη θαυματουργή εικόνα της Παναχράντου Θεοτόκου, καθώς και κάθε Τετάρτη μπροστά στον θαυματουργό λάκκο της αγίας αυτοκράτειρας Θεοφανούς, και κάθε Παρασκευή μπροστά στα θαυματουργά λείψανα της όσιας Παρασκευής»²⁵.

Σήμερα στο κάστρο του Καλεμέγκδαν υπάρχει το παρεκκλήσι της αγίας Παρασκευής, δὲν διασώζεται ὅμως ἡ πληροφορία γιὰ τὴ χρονολογία τῆς ἀνέγερσής του. Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, κατὰ τὸν 15ο αἰῶνα, στὸ κάστρο τοῦ Βελιγραδίου ὑπῆρξε μία ἐκκλησία τῆς αγίας Παρασκευής, ἡ ὁποία γκρεμίστηκε ὅταν ἡ πόλη ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Ὀθωμανῶν τὸ 1521²⁶. Ἡ παράδοση αὐτὴ βασίζεται στὰ τρία ἔγγραφα τοῦ Ἀρχιεπίσκοπου τοῦ Ντουμπρόβνικ. Στὸ πρῶτο, ποὺ χρονολογεῖται στὶς 12 Νοεμβρίου τοῦ 1417, ἀναφέρεται ὅτι ὁ Jakša Vodopija ἀπὸ τὸ Ντουμπρόβνικ ἔλαβε τὴν κλήση γιὰ τὸ δικαστήριο μπροστὰ ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς αγίας Παρασκευής στὸ Βελιγράδι. Ἐπειτα, ὁ Vuk Bobaljević, στὴ διαθήκη του στὶς 28 Νοεμβρίου τοῦ 1457, ἀφήνει εἴκοσι χρυσὰ νομίσματα στὴν ἐκκλησία στὴν Κάτω Πόλη τοῦ Βελιγραδίου, ὅπου βρίσκονται τὰ λείψανα τῆς αγίας Παρασκευής. Τέλος, καὶ ὁ Marko de la Bon, στὴ διαθήκη του στὶς 20 Αὐγούστου τοῦ 1482, ἀφήνει τρία χρυσὰ νομίσματα στὸν ναὸ τῆς αγίας Παρασκευής στὸ Βελιγράδι²⁷.

Ἡ πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἀναστήλωση τῶν ἱερῶν κτηρίων στὸ Καλεμέγκδαν χρονολογεῖται στὶς 6/18 Ἀπριλίου τοῦ 1867, ἀνήμερα τῆς συμβολικῆς παράδοσης τῶν κλειδιῶν τοῦ κάστρου στὰ χέρια τοῦ πρίγκιπα τῆς Σερβίας Μιχαήλ Ὁμπρένοβιτς. Τὴν ἴδια χρονιά, ἡ τουρκικὴ καὶ αὐστριακὴ ἀποθήκη πυρίτιδας μετατράπηκε σὲ ναὸ ἀφιερωμένο στὴ Γέννηση τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, τὸν λεγόμενο «Ρούζιτσα»²⁸. Γιὰ

25. I. Ruvarac, «O svetinjama beogradske crkve 1521. godine», *Glasnik Srpskog učenog društva*, XLIX, Beograd 1881, σσ. 1-5. [Ἡ μετάφραση δική μας].

26. D. Ivančević, *Beogradska tvrđava i njene svetinje*, ὁ.π., σ. 130.

27. J. Maglovski, «O beogradskom kultu svete Petke Srpske i manastiru Feneku», ὁ.π., σσ. 123-124 καὶ 139-141. Ἀρχαιολογικά εὐρήματα καὶ ἄλλες ἱστορικὲς πηγὲς ὁδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν ναὸ στὸν ὁποῖο ἀναπαύονταν τὰ τίμια λείψανα καὶ ὅχι τὸν ναὸ ἀφιερωμένο στὴν αγία Παρασκευή. Ὁ J. Maglovski πάλι πιστεύει ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν Ἱερὰ Μονὴ Φένεκ, κοντὰ στὸ Βελιγράδι, ἐπίσης ἀφιερωμένη στὴν αγία Παρασκευή, ὅπου συνήθως διανυκτέρευαν οἱ ἔμποροι ἀπὸ τὸ Ντουμπρόβνικ στὰ ἐπαγγελματικὰ τους ταξίδια στὴν περιοχή.

28. D. Ivančević, *Beogradska tvrđava i njene svetinje*, ὁ.π., σσ. 79-80 καὶ 88-90.

τὸ παρεκκλησίῃ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς δὲν ὑπάρχουν ἀναφορὲς στὶς ἱστορικὲς πηγές. Διασώζονται μόνο μία φωτογραφία ἀπὸ τὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Βελιγραδίου²⁹, ἓνα σκίτσο τοῦ ζωγράφου Luka Mladenović³⁰ καὶ ἡ περιγραφή στὸ βιβλίο τοῦ D. Ivančević³¹.

Ἡ ἀνέγερση τοῦ σημερινοῦ παρεκκλησίου τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ποὺ βρίσκεται λίγο πὺδ κάτω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίᾳ «Ρούζιτσα», ξεκίνησε τὸ 1935, μὲ βάση τὸ σχέδιο τοῦ ἀρχιτέκτονα Momir Korunović. Τὴν ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, 14/27 Ὀκτωβρίου τοῦ 1937, τελέσθηκαν τὰ ἐγκαίνια ἀπὸ τὸν βοηθὸ τοῦ Πατριάρχῃ, τὸν ἐπίσκοπο Σάββα Trlajić. Οἱ τοιχογραφίες, ποὺ ἀπὸ τὸ 1948 κοσμοῦσαν τοὺς τοίχους τοῦ παρεκκλησίου, ἦταν ἔργο τοῦ Momir Korunović, ἐνῶ ἀπὸ τὸ 1983 καλύπτονται ἀπὸ ψηφιδωτὰ ποὺ εἶναι ἔργο τοῦ ζωγράφου Đuro Radulović³². Τὸ παρεκκλησίῃ φιλοξενεῖ ἓνα τμήμα τιμίων λειψάνων τῆς ἁγίας Παρασκευῆς (δύο δάκτυλα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ), τὸ ὁποῖο ἐκτίθεται γιὰ προσκύνημα κάθε Παρασκευή. Γιὰ τὸ «πῶς», τὸ «πότε» καὶ μὲ ποιά ἀφορμὴ παραχωρήθηκαν στὴν Ἐκκλησίᾳ τῆς Σερβίας, δὲν διασώζεται καμμία πληροφορία στὶς σερβικὲς πηγές.

29. *Verski objekti u Beogradu, projekti i ostvarenja u dokumentima Istorijskog arhiva Beograda*, Κατάλογος τῆς ἐκθεσῆς, Đurda Borovnjak (ἐπιμ.), Istorijski arhiv Beograda, Beograd 2013, σ. 41.

30. Z. Nikolić, «Beogradske priče: Svetlo pravoslavlja sa špica Beograda», ἐφημ. *Večernje novosti* (6/10/2016). Τὸ σκίτσο συνοδεύεται ἀπὸ τὸ ἐξῆς κείμενο: «Ἐγώ, ὡς νεαρὸς φοιτητὴς τῆς ζωγραφικῆς, διάβαζα μέρα-νύχτα καὶ ἀρρώστησα βαρὶὰ ἀπὸ πνευμονία τὸ ἔτος 1926. Ἡ μητέρα μου μ' ἔφερνε κάθε Παρασκευὴ ἐδῶ, καὶ σὲ αὐτὸ τὸ ἐκκλησάκι τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, μετὰ ἀπὸ ἓνα χρόνο, θεραπεύτηκα ἐντελῶς. Τότε τὸ ζωγράφισα μὲ τὸ δικό μου χέρι καὶ ἔκτοτε ἔρχομαι τακτικά, ἰδιαίτερα καὶ μὲ μεγάλο σεβασμὸ ὅταν εἶναι οἱ γιορτὲς τῆς ἁγίας Παρασκευῆς» [ἡ μετάφραση δική μας].

31. «Πρὶν ἀπὸ τὸ σημερινὸ χτιστὸ παρεκκλησίῃ, ὑπῆρχε παλαιότερα ἓνα ἄλλο, στὴν πλαγιὰ ἐπάνω. Ἀπ' ἐξῶ φαινόταν μόνο πόρτα μὲ ἓναν σταυρὸ ἀπὸ πάνω. Στὸ παρεκκλησίῃ κατέβαιναν μὲ σκάλες. Στὸ τέρμα, ἓνας μικρὸς διάδρομος ὁδηγοῦσε μέχρι τὴν πηγὴ καθαροῦ καὶ δροσεροῦ νεροῦ. Οἱ τοῖχοι καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς ἦταν κοσμημένοι μὲ εἰκόνες». Βλ. D. Ivančević, *Beogradska tvrđava i njene svetinje*, ὅ.π., σ. 130 [ἡ μετάφραση δική μας].

32. D. Ivančević, *Beogradska tvrđava i njene svetinje*, ὅ.π., σ. 130-132· B. Vujović, *Beograd u prošlosti i sadašnjosti*, Draganić, Beograd 1994, σ. 110.

Άγιολογικά καὶ ὑμνολογικά κείμενα ἀφιερωμένα στὴν ἁγία Παρασκευὴ

Τὰ πρῶιμα ὑμνολογικά καὶ ἀγιολογικά κείμενα στὴν παλαιοσλαβική γλῶσσα ἀποτελοῦν μεταφράσεις ἀπὸ τὰ ἑλληνικά, ὅπως καὶ τὰ μεταγενέστερα σλαβικά κείμενα συνδέονται ἐπίσης μὲ τὰ ἑλληνικά πρότυπα³³.

Ἡ πρώτη μαρτυρία γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἀγιολογικοῦ κειμένου γιὰ τὴν ὁσία Παρασκευὴ παρέχεται ἀπὸ τὸν βυζαντινὸ κανονολόγο Θεόδωρο Βαλσαμῶνα, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι ὁ πατριάρχης Νικόλαος Δ΄ Μουζάλων (1147-1151) παρέδωσε στὴν πυρὰ ἕναν *Βίο* τῆς ὁσίας λόγῳ τοῦ περιεχόμενου του. Ἐπειτα ἀνέθεσε στὸν διάκονο Βασιλικὸ νὰ γράφει ἕναν νέο *Βίο* τῆς, ὁ ὁποῖος μέχρι σήμερα ἀγνοεῖται. Ἰσχυρίζεται ὡστόσο ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦ Βασιλικοῦ μεταφράστηκε στὴν παλαιοσλαβική γλῶσσα³⁴.

Σημαντικὸ κείμενο εἶναι καὶ ἡ *Χρονικὴ Διήγησις*, ἀγνώστου συγγραφέα, στὴν παλαιοσλαβική γλῶσσα, ποὺ περιέχει πληροφορίες γιὰ τὴν εὑρεση τοῦ τάφου τῆς Ὁσίας στὴν Καλλικράτεια, καθὼς καὶ γιὰ τὴ μεταγενέστερη μετακομιδὴ τῶν λειψάνων τῆς στὸ Τύρνοβο τὸ ἔτος 1231³⁵.

Τὸ πρωιμώτερο ἀντίγραφο τῆς ἀκολουθίας τῆς ὁσίας Παρασκευῆς, σύμφωνα μὲ τοὺς ἐρευνητές, σώζεται στὸ λεγόμενο *Μηναῖο τοῦ Δράγκαν*³⁶ τοῦ 13ου αἰῶνα. Ὁ *Βίος* ποὺ περιέχει εἶναι ὁ λεγόμενος *Προλογικὸς Βίος*, γιὰ τὸν ὁποῖον ὑποστηρίζεται ὅτι εἶναι ἡ μετάφραση

33. Ἡ Σουλτάνα Λάμπρου-Παπακαρμέζη σὲ αὐτὸ τὸ γεγονὸς βλέπει μίαν ἐπιπλέον ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἑλληνική –καὶ ὄχι σλαβική– καταγωγὴ τῆς ὁσίας Παρασκευῆς (*Ἁγία Παρασκευὴ ἡ Ἐπιβατηνὴ...*, ὁ.π., σ. 25).

34. Ἡ Σουλτάνα Λάμπρου-Παπακαρμέζη πιστεύει ὡστόσο ὅτι τὸ σλαβικὸ κείμενο ἀποτελεῖ ἀπλῶς μίαν περίληψη τοῦ *Βίου* τῆς ὁσίας καὶ ὄχι ἀκριβῶς μετάφραση. Βλ. περισσότερα στὸ: Σουλτάνα Λάμπρου-Παπακαρμέζη, *Ἁγία Παρασκευὴ ἡ Ἐπιβατηνὴ...*, ὁ.π., σσ. 18-20 καὶ 26-28.

35. Διασώζεται στὸν περγαμηνὸ κώδικα τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 14ου αἰῶνος, τῆς Συλλογῆς τοῦ Α. Ηλιδον, ἀρ. 162, στὰ φφ. 141^v-143^r, ὡς μέρος τῆς ἀκολουθίας τῆς ἁγίας Παρασκευῆς τῆς Ρωμαίας. Γι' αὐτὸ τὸ κείμενο βλ. περισσότερα στὸ: Σουλτάνα Λάμπρου-Παπακαρμέζη, *Ἁγία Παρασκευὴ ἡ Ἐπιβατηνὴ...*, ὁ.π., σσ. 20-22 καὶ 23-25.

36. Χειρόγραφο τῆς Ἱ. Μ. Ζωγράφου, ἀρ. 54.

ένος ἑλληνικοῦ *Βίου* στὰ βουλγαρικά, ὅπου στὸ πρωτότυπο κείμενο προστέθηκε ἡ περιγραφή τῆς μεταφορᾶς τῶν λειψάνων στὸ Τύρνοβο³⁷.

Ὁ πατριάρχης Τυρνόβου Εὐθύμιος (1375-1393), μετὰ ἀπὸ ἐντολὴ τοῦ τσάρου Ἰωάννου Σίσμαν (1371-1393), ἦταν αὐτὸς ποὺ συνέγραψε τὸν *Βίο* τῆς Ὁσίας Παρασκευῆς³⁸. Ἐφ' ὅσον ὁ Γρηγόριος Τσάμπλακ ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, πιθανότατα θὰ εἶχε φέρει τὸν *Βίο* τῆς ὁσίας μαζί του στὴ Σερβία. Αὐτὸ ἔγινε πρότυπο γιὰ τοὺς μεταγενέστερους σερβικοὺς Βίους τῆς ἁγίας, οἱ ὁποῖοι ἐπίσης συμπληρώνονταν παράλληλα μὲ τὶς μεταφορὲς τῶν λειψάνων καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς τιμῆς της. Ἡ σύγχρονη σερβικὴ ἐκδοχὴ τοῦ *Βίου* τῆς ἁγίας Παρασκευῆς εἶναι ἔργο τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου (Πόποβιτς)³⁹ καὶ ἀποτελεῖ συνδυασμὸ διαφόρων ἐκδοχῶν τοῦ βίου τῆς ὁσίας, ἀπὸ τὰ μεσαιωνικὰ χρόνια μέχρι καὶ τὴν ἐποχὴ μας⁴⁰.

Ἡ πρωιμότερη μαρτυρία γιὰ τὴν ὑπαρξὴ Ἀκολουθίας τῆς ὁσίας Παρασκευῆς παρέχεται ἀπὸ τὴ *Χρονικὴ Διήγησι*. Ὁ συγγραφέας της ἀναφέρει ὅτι, μὲ ἀφορμὴ τὴ μετακομιδὴ τῶν λειψάνων τῆς ὁσίας στὸ Τύρνοβο τὸ 1231, ὁ *Βίος*, ἡ ἀκολουθία καὶ τὸ ἐγκώμιό της μεταφράστηκαν στὴν παλαιοσλαβικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ πρωτότυπα ποὺ

37. Βλ. περισσότερα στό: Σουλτάνα Λάμπρου-Παπακαρμεζή, *Ἁγία Παρασκευὴ ἡ Ἐπιβατηνὴ...*, ὁ.π., σσ. 22-23.

38. Αὐτὸς ὁ *Βίος* ἐγράφη ἢ τὸ 1393, τὴ χρονιὰ ποὺ τὸ Τύρνοβο ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τὴ χρονιὰ ποὺ ἐκοιμήθη ὁ πατριάρχης Εὐθύμιος ἢ λίγο πρὶν. Ἀποτελεῖ ἓνα τυπικὸ ἀγιογραφικὸ ἔργο. Περιέχει περιγραφὲς τῆς κοίμησης τῆς ὁσίας, τῆς ταφῆς της καὶ τῆς θαυματουργῆς εὐρέσεως τῶν λειψάνων της, ὅπως καὶ κάποιες λεπτομέρειες σχετικὰ μὲ τὴ μεταφορὰ τῶν λειψάνων ποὺ δὲν ἀναφέρονται στὰ προγενέστερα ἀγιολογικὰ κείμενα. Διασώζεται στὸ χειρόγραφο τοῦ 15ου αἰ. ποὺ φυλάσσεται στὴν Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν της Ρουμανίας, ἀρ. 151. Βλ. περισσότερα, μὲ ἀναφερόμενη σχετικὴ βιβλιογραφία, στό: Σουλτάνα Λάμπρου-Παπακαρμεζή, *Ἁγία Παρασκευὴ ἡ Ἐπιβατηνὴ...*, ὁ.π., σσ. 30-38.

39. Justin (Popović), *Žitija svetih za oktobar*, ὁ.π., σσ. 275-283.

40. D. Petrović, «Camblakova literarna delatnost u Srbiji», στό: Grigorije Camblak, *Književni rad u Srbiji*, ὁ.π., σσ. 37-43· Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae – Gloria Serviae», ὁ.π., σσ. 272, 283. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς μεταγενέστερους Βίους τῆς ὁσίας Παρασκευῆς ποὺ δὲν ἐπηρεάσαν σημαντικὰ τὶς σερβικὲς ἐκδοχές, πρέπει νὰ ἀναφερθοῦμε στὸν *Βίο* τοῦ Ματθαίου Μυρέων, ποὺ χρονολογεῖται στὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰῶνα, καὶ στὸν *Βίο* τοῦ Μελετίου Συρίγου, τῆς ἴδιας περίπου περιόδου. Βλ. περισσότερα στό: Σουλτάνα Λάμπρου-Παπακαρμεζή, *Ἁγία Παρασκευὴ ἡ Ἐπιβατηνὴ...*, ὁ.π., σσ. 38-54.

μεταφέρθηκαν από την Καλλικράτεια⁴¹. Αντίγραφο της Ἀκολουθίας αὐτῆς διασώζεται στὸ λεγόμενο *Μηναῖο τοῦ Δράγκαν* καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ κείμενο ἔγινε καὶ ἡ πρώτη μετάφρασή της στὴν παλαιοσλαβικὴ γλῶσσα σερβικῆς ἐκδοχῆς⁴².

Στὴ διαμόρφωση τῆς σημερινῆς σερβικῆς Ἀκολουθίας συμμετεῖχαν βεβαίως περισσότεροι συγγραφεῖς σὲ διαφορετικὲς χρονικὲς περιόδους, γεγονὸς ποὺ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὶς ἀλλαγές μέσα στὸ κείμενο, τὸ ὁποῖο προσαρμοζόταν κάθε φορὰ ἀνάλογα μὲ τὴν τύχη τῶν λειψάνων ἢ καὶ τὶς ἐκάστοτε μεταμορφώσεις στὶς τοπικὲς ἐκφράσεις τῆς τιμῆς τῆς ὁσίας Παρασκευῆς⁴³. Δίχως καμμία ἀμφιβολία, θὰ μπορούσε νὰ ἰσχυρισθεῖ κανεὶς ὅτι τὰ τέσσερα στιχηρά, τὰ ὁποῖα διασώθηκαν στὸ *Μηναῖο* τοῦ Božidar Vukonić, τυπωμένου τὸ 1538, καὶ ἀναφέρονται στὴν μεταφορὰ τῶν ἱερῶν λειψάνων τῆς ὁσίας Παρασκευῆς στὴ Σερβία, ἀποτελοῦν ἔργο τοῦ Γρηγορίου Τσάμπλακ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ θεματικὴ, ἔμμεσες ἀποδείξεις μᾶς παρέχουν καὶ ὁ τρόπος συγγραφῆς, τὸ λογοτεχνικὸ ὕφος καὶ οἱ ιδέες ποὺ ἀπαντοῦν καὶ σὲ ἄλλα ἔργα τοῦ ιδίου⁴⁴.

Στὴ σερβικὴ γλῶσσα ὑπάρχουν καὶ τρεῖς Χαιρετισμοὶ στὴν ἁγία Παρασκευὴ καὶ ἓνας Παρακλητικὸς κανόνας, ὁ ὁποῖος διαβάζεται τὶς Παρασκευὲς στὸ παρεκκλήσι τοῦ Καλεμέγκδαν, ὅταν ἐκτίθεται καὶ τὸ τμῆμα τῶν λειψάνων τῆς γιὰ προσκύνηση. Μία ἀκολουθία τῶν Χαιρετισμῶν συνέταξε ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Σαγκάης (Μαξιμόβιτς) στὴν

41. Βλ. Σουλτάνα Λάμπρου-Παπακαρμεζῆ, *Ἁγία Παρασκευὴ ἡ Ἐπιβατηνὴ...*, ὅ.π., σσ. 88-89, καὶ στὴ συνέχεια ὑπόλοιπες ἀκολουθίες καὶ ὕμνολογικὰ κείμενα γραμμένα στὴ βουλγαρικῇ, τὴν ἑλληνικῇ καὶ τὴ ρουμανικῇ γλῶσσα.

42. Ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἐορταστικοῦ μηναίου ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 13ου αἰ., τὸ ὁποῖο φυλάσσεται στὸ Ἀρχεῖο τῆς Σερβικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν καὶ Τεχνῶν, ἀρ. 361. Πρὸβλ. D. Petrović, «Camblakova literarna delatnost u Srbiji», στὸ: Grigorije Camblak, *Književni rad u Srbiji*, ὅ.π., σσ. 43-44 καὶ 125-127· Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae», ὅ.π., σ. 286· J. Maglovski, «O beogradskom kultu svete Petke Srpske i manastiru Feneku», ὅ.π., σ. 134 καὶ ὑπόσημ. 76.

43. Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae», ὅ.π., σσ. 291-292.

44. Grigorije Camblak – *Književni rad u Srbiji*, ὅ.π., σσ. 43-44 καὶ 125-127· Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae», ὅ.π., σ. 286· J. Maglovski, «O beogradskom kultu svete Petke Srpske i manastiru Feneku», ὅ.π., σ. 134 καὶ ὑπόσημ. 76.

ἐκκλησιαστική σλαβονική γλῶσσα, ἡ ὁποία μετέπειτα μεταφράστηκε στὰ σερβικά. Μία ἄλλη συνέγραψε ἡ γερόντισσα Εὐπραξία, ἡγουμένη τῆς Ἱ. Μ. τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς στὸ Izvor, πλησίον τῆς πόλης τοῦ Paraćin⁴⁵. Ἄλλες δύο ἀκολουθίες ἀποτελοῦν μεταφράσεις ἀπὸ τὴ ρουμανική στὴ σερβική γλῶσσα⁴⁶.

Σύγχυση μεταξὺ τῶν δύο ἀγίων

Οἱ πιστοὶ στὴ Σερβία συχνὰ συγχέουν τὴν ὁσία Παρασκευὴ μὲ τὴν ἁγία Παρασκευὴ τῇ Ρωμαίᾳ. Ὅπως ὁμῶς ἀναφέρεται στὴ *Χρονικὴ Διήγηση*, ἀρχικὰ καὶ μέχρι νὰ μεταφρασθοῦν τὰ ὑμνολογικὰ κείμενα γιὰ τὴν ὁσία Παρασκευὴ τὴν Ἐπιβατινὴ ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ στὴ σλαβικὴ γλῶσσα, χρησιμοποιοῦνταν τὰ ὑμνολογικὰ κείμενα γιὰ τὴν ἁγία Παρασκευὴ τῇ Ρωμαίᾳ. Ἐπιπλέον, στὴ Σερβία, ἡ μεταφορὰ τῶν λειψάνων τῆς ὁσίας Παρασκευῆς ἀπὸ τὸ Τύρνοβο στὸ Βελιγράδι καὶ ἡ μνήμη τοῦ μαρτυρίου τῆς ἁγίας Παρασκευῆς τῆς Ρωμαίας ἐορτάζονται τὴν ἴδια ἡμέρα, στίς 26 Ἰουλίου/8 Αὐγούστου, μὲ ἀποτέλεσμα τὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες ἀκολουθίες νὰ διαβάζονται διαδοχικά. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ προκαλεῖ ἀκόμη μεγαλύτερη σύγχυση μεταξὺ τῶν δύο ἀγίων, σὲ σημεῖο ποὺ φθάνει ἕως καὶ τὴν ταύτιση. Ἔτσι, ἡ ἐορτὴ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς τῆς Ρωμαίας (26 Ἰουλίου) εἶναι γνωστὴ στὰ εὐρύτερα λαϊκὰ στρώματα ὡς «καλοκαιρινὴ Παρασκευή», ἐνῶ ἐκείνη τῆς ὁσίας Παρασκευῆς τῆς Ἐπιβατινῆς (14 Ὀκτωβρίου) ὡς «φθινοπωρινὴ Παρασκευή»⁴⁷.

Ἡ ἁγία Παρασκευὴ στὴ λαϊκὴ σερβικὴ παράδοση

Τόσο κατὰ τοὺς *Βίους*, ὅσο καὶ κατὰ τὴν παράδοση, μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἐπιτελοῦνται θαύ-

45. Βλ. Monahinja Evpraksija (Cvetković), *Tri akatista: prepodobnoj materi Evpraksiji, svetoj velikomučenici Jefimiji, prepodobnoj materi Paraskevi*, Manastir Ravanica 1975.

46. Βλ. *Prepodobna majka naša Paraskeva*, ἐπιμ. R. Marković, μετάφρ. A. Bugarski, Udruženje građana hodočasnika Raša, Indija 2007, σσ. 17-32 καὶ 33-44 ἀντίστοιχα.

47. Tatjana Subotin-Golubović, «Petka prepodobna – Petka mučenica», ὁ.π., σσ. 177-190, καὶ J. Maglovski, «O beogradskom kultu svete Petke Srpske i manastiru Feneku», ὁ.π., σ. 148.

ματα, τὰ ὅποια εἶναι συνήθη καὶ γιὰ τὶς τιμὲς ἄλλων ἁγίων: ἀνάκτηση ὁράσεως, ἀκοῆς, ἴαση ἀπὸ παράλυση ἢ στειρότητα, καθὼς καὶ θεραπεία ἀπὸ ἄλλες ἀσθένειες⁴⁸. Συνηθισμένο τόπο τῆς βυζαντινῆς ἀγιολογίας ἀποτελοῦν καὶ οἱ ἐμφανίσεις ἁγίων στὸν ὕπνο δικαίων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖες στὴν περίπτωση τῆς ἁγίας Παρασκευῆς εἶναι πιὸ συχνὲς καὶ πιὸ ἔντονες σὲ σχέση μὲ ἄλλους ἁγίους⁴⁹.

Γιὰ τὴν τιμὴ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ μοτίβα ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἔρημο καὶ τὸ νερό. Ὁ γυναικεῖος ἐρημιτισμὸς δὲν εἶναι τόσο διαδεδομένος στὴν ὀρθόδοξη παράδοση ὅσο εἶναι βεβαίως ὁ ἀνδρικός. Τὴν ἐποχὴ μάλιστα ποὺ ζοῦσε ἡ ἁγία Παρασκευὴ ἴσως νὰ ἀποτελοῦσε καὶ τὴ μοναδικὴ περίπτωση⁵⁰. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ σημασία τοῦ νεροῦ καὶ τῶν πηγῶν στὴ μυθολογία, ὑπάρχουν λεπτομερεῖς ἐπιστημονικὲς ἀναλύσεις καὶ ἐρμηνεῖς, οἱ ὁποῖες συνοπτικὰ ἀναφέρονται σὲ τρεῖς βασικὲς συμβολικὲς ἔννοιες: Τὸ νερὸ ἀποτελεῖ πηγὴ ζωῆς, μέσο ψυχικῆς καὶ τελετουργικῆς κάθαρσης, καθὼς καὶ πηγὴ ἀναζωογόνησης⁵¹. Στὴν παλαιὰ σλαβικὴ θρησκεία, οἱ πηγὲς τοῦ νεροῦ ἀποτελοῦσαν τελετουργικοὺς τόπους, ὅπου ἀποδίδονταν θεραπευτικὲς ιδιότητες. Μὲ τὸν ἐκχριστιανισμὸ αὐτὲς οἱ ιδιότητες συνδέθηκαν μὲ τὴν τιμὴ ὀρισμένων ἁγίων. Στὴ Σερβία, γιὰ παράδειγμα, πολλὲς πηγὲς καὶ ἁγιάσματα ἔχουν λάβει τὴν ὀνομασία τους ἀπὸ τὴν Παναγία, τὸν ἅγιο Σάββα, πρῶτο ἀρχιεπίσκοπο τῆς Σερβίας ἢ τὴν ἁγία Παρασκευή⁵². Τὸ πιὸ γνωστὸ ἁγίασμα τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, σὲ σύνολο περίπου δέκα⁵³, βρίσκεται στὸ Βελιγράδι, στὸ κάστρο τοῦ Καλεμέγκδαν, πάνω ἀπὸ τὸ ὅποιο ἐκτίσθη

48. Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae», ὁ.π., σσ. 273-274· M. Bosić, *Godišnji običaji Srba u Vojvodini*, Prometej, Novi Sad 1996, σσ. 385, 387· *Srpski mitološki rečnik*, Š. Kulišić, N. Pantelić, P. Ž. Petrović (ἐπιμ.), Nolit, Beograd 1970, σ. 257· *Enciklopedija narodnog života, običaja i verovanja u Srba na Kosovu i Metohiji*, T. Vukanović (ἐπιμ.), Beograd 2001, σ. 418.

49. Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae – Gloria Serviae», ὁ.π., σ. 273.

50. Ὁ.π., σσ. 273-274.

51. *Rečnik simbola*, A. Gerbarn, Ž. Ševalije (ἐπιμ.), Stylos, Novi Sad 2004, σσ. 1048-1055.

52. Ž. Romelić, Z. Simić, *Svete vode i druga kultna mesta u kruševačkom kraju*, Narodni muzej Kruševac, Kruševac 2018, σσ. 17-20· Mila Bosić, *Godišnji običaji Srba u Vojvodini*, ὁ.π., σ. 387· L. Pavlović, *Kultovi lica kod Srba i Makedonaca*, ὁ.π., σσ. 311-314.

53. Mila Bosić, *Godišnji običaji Srba u Vojvodini*, ὁ.π., σ. 385.

ἀναφερόμενο παρεκκλήσι⁵⁴. Γνωστά είναι και τὰ ἀγίασματα στὸ χωριὸ Izvor (ποὺ στὰ σερβικὰ σημαίνει «πηγή»), κοντὰ στὴ πόλη τοῦ Paraćin, ὅπου βρίσκεται καὶ γυναικεία Μονὴ τῆς ἀγίας Παρασκευῆς⁵⁵, καθὼς καὶ στὴ Μονὴ Φένεκ κοντὰ στὸ Βελιγράδι, ἐπίσης ἀφιερωμένη στὴν ἀγία Παρασκευή⁵⁶.

Δὲν ἀποκλείεται οἱ θεραπευτικὲς ιδιότητες κάποιων ἀγιασμάτων νὰ ὀφείλονται στὴ χημικὴ σύνθεση τοῦ νεροῦ. Ὁ πρωτοπρεσβύτερος Dušan Ivančević, γιὰ παράδειγμα, ἀναφέρει ὅτι τὸ κρατικὸ χημικὸ ἐργαστήριο τῆς Γιουγκοσλαβίας τὸν Ἰούλιο τοῦ 1937 ἔκανε ἀνάλυση νεροῦ ἀπὸ τὸ ἀγίασμα τῆς ἀγίας Παρασκευῆς στὸ Καλεμέγκδαν καὶ δημοσίευσε τὰ ἀποτελέσματα στὴν ἐφημερίδα *Politika* στίς 16 Ὀκτωβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους. Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση αὐτὴ προέκυψε ὅτι τὸ νιτρικὸ κάλιο ποὺ περιέχει τὸ νερὸ τοῦ ἀγιάσματος ἔχει ὀρισμένες θεραπευτικὲς ιδιότητες καὶ γι' αὐτὸ ἄλλωστε χρησιμοποιεῖται καὶ στὴ φαρμακευτικὴ⁵⁷.

Ἀπὸ τὰ ὁδοιπορικὰ ἐνὸς Γάλλου ὀνόματι Quiclet τὸ 1658 καὶ ἐνὸς ἀνωνύμου Γερμανοῦ διπλωμάτη τὸ 1719, πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ κόσμος ἐπισκεπτόταν τὸ ἀγίασμα στὸ Καλεμέγκδαν τόσο κατὰ τὴν ὀθωμανικὴ ὥς καὶ κατὰ τὴν αὐστριακὴ διοίκηση τοῦ κάστρου, πιθανότατα μόνον κάθε Παρασκευή. Ἡ πηγὴ στέρεψε κατὰ τὴν αὐστρουγγρικὴ κατοχὴ τοῦ Βελιγραδίου στὸν Α' Παγκόσμιον πόλεμον. Τὸ νερὸ ἄρχισε νὰ ρεεῖ ξανά στίς 15/28 Φεβρουαρίου τοῦ 1918, ἀνήμερα τοῦ ἀγίου Ὁνησίμου⁵⁸.

Ὁ σερβικὸς λαὸς ἐπισκεπτόταν τὸ παρεκκλήσι καὶ τὸ ἀγίασμα τῆς ἀγίας Παρασκευῆς ἀκόμη καὶ τὴν περίοδο τοῦ κομμουνισμοῦ. Μετὰ ἀπὸ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον καὶ μετὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ καθεστώτος, οἱ ἐκκλησίαι στὴ Σερβία ἐρήμωσαν. Ἐν τούτοις, τὶς ἡμέρες τῆς ἐορτῆς τῆς ἀγίας Παρασκευῆς, ὁ κόσμος περιμένε στὴν οὐρὰ γιὰ νὰ πάρει τὸ ἀγίασμα. Καὶ στίς ἡμέρες μας τὸ παρεκκλήσι ἐπισκέπτεται πλῆθος κόσμου ὅλων τῶν θρησκειῶν⁵⁹.

54. http://www.spc.rs/sr/crkve_ruzhica_sveta_petka_u_beogradu [15/08/2019].

55. <http://www.svetapetkaizvor.com/> [15/08/2019].

56. <https://www.manastirfenek.com/> [15/08/2019].

57. D. Ivančević, *Beogradska tvrđava i njene svetinje*, ὁ.π., σσ. 136-138.

58. Ὁ.π., σσ. 138-140.

59. R. Popović, *Kult prepodobne majke Paraskeve – svete Petke u Beogradu*, ἠχογράφηση τῆς διάλεξης, ἀπὸ 00:55:37 ἕως 00:56:28.

Μία ιδιαιτερότητα στην ὀρθόδοξη θρησκευτική παράδοση τῶν Σέρβων ἀποτελεῖ ἡ ὑπαρξη μιᾶς οἰκογενειακῆς ἐορτῆς, τῆς λεγόμενης «σλάβα». Ἀντὶ γιὰ ὀνομαστική ἐορτή, οἱ Σέρβοι ἐορτάζουν ἕναν ἅγιο-προστάτη ὅλης τῆς οἰκογένειας. Ἡ ἁγία Παρασκευὴ εἶναι ἡ πέμπτη στὴ σειρά τῶν πιὸ διαδεδομένων ἐορτῶν, μετὰ ἀπὸ τοὺς ἁγίους Νικόλαο, Ἰωάννη, Γεώργιο καὶ ἀρχάγγελο Μιχαήλ⁶⁰. Στὴ μνήμη τῆς εἶναι ἀφιερωμένοι περίπου 240 ναοί.

Οἱ πιστοὶ πολὺ συχνὰ τάζουν τὴ νηστεία στὴν ἁγία Παρασκευή, συνήθως μία ἐβδομάδα πρὶν ἀπὸ τὴν ἐορτὴ τῆς, καὶ στὴ συνέχεια, ἀφοῦ ἐξομολογηθοῦν, μεταλαμβάνουν τῶν ἀχράντων μυστηρίων⁶¹. Στὸ πλαίσιο τῆς λαϊκῆς εὐσέβειας καὶ λαογραφίας, εἶναι ἐπίσης διαδεδομένη ἡ πεποίθηση ὅτι ἡ ἁγία Παρασκευὴ εἶναι προστάτιδα τῶν γυναικῶν καὶ ἐπομένως, τὴν ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τῆς, δὲν πρέπει νὰ γίνονται οἱ λεγόμενες «γυναικεῖες δουλειές», ἥτοι τὸ νοικοκυριό⁶². Ὁ γνωστὸς Ρώσος ἐθνολόγος S. A. Tokarev σὲ αὐτὴν τὴν πεποίθηση διακρίνει τὴν ἀναλογία τῆς ἁγίας Παρασκευῆς μὲ τὴ θεὰ τοῦ παλαιοῦ σλαβικοῦ πανθέου, τὴ Μῶκος, ποὺ στὴ σλαβικὴ μυθολογία εἶχε τὰ ἴδια χαρακτηριστικά⁶³.

Καταγράφονται ἐπίσης καὶ πολλὰ ἔθιμα ποὺ σχετίζονται μὲ δεισιδαιμονίες καὶ μαγεία. Ἐνα τέτοιο ἔθιμο ἀποτελεῖ τὸ δέσιμο ὑφασμάτωνων λωρίδων στὰ δέντρα, στοὺς θάμνους ἢ σὲ ἄλλα κατάλληλα μέρη κοντὰ στὸν ναό, τὴν παραμονὴ τῆς ἐορτῆς τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, τὰ ὁποῖα τὴν ἐπόμενη ἡμέρα οἱ πιστοὶ τὰ λύνουν καὶ τὰ παίρνουν μαζί τους γιὰ εὐλογία. Αὐτὸ τὸ κάνουν κυρίως οἱ γυναῖκες ποὺ δὲν ἔχουν παιδιά, πιστεύοντας ὅτι ἡ λωρίδα, ἡ ὁποία εἶναι «εὐλογημένη ἀπὸ τὴν ἁγία Παρασκευή», θὰ τὶς βοηθήσει νὰ συλλάβουν⁶⁴. Στὴν ἴδια κατηγορία ἀνήκει καὶ τὸ ἔθιμο τῆς θυσίας τῶν ἀρνιῶν, τὰ ὁποῖα ἀρχικὰ τὰ φέρουν τρεῖς φορὲς γύρω ἀπὸ τὸν ναό, παραμονὴ ἢ ἀνήμερα τῆς ἐορτῆς τῶν

60. A. Radović, «Uvodno slovo», στό: R. Nikčević (ἐπιμ.), *Sveta Petka: Slava srpska i zaštita vernih*, Mitropolija Crnogorsko-primorska, Svetigora, Cetinje 2009, σ. 5.

61. *Srpski mitološki rečnik*, ὁ.π., σ. 258· Mila Bosić, *Godišnji običaji Srba u Vojvodini*, ὁ.π., σ. 387.

62. *Srpski mitološki rečnik*, ὁ.π., σ. 258· Mila Bosić, *Godišnji običaji Srba u Vojvodini*, ὁ.π., σ. 387.

63. Βλ. στό: *Srpski mitološki rečnik*, ὁ.π., σ. 258· Mila Bosić, *Godišnji običaji Srba u Vojvodini*, ὁ.π., σ. 388· *Slovenska mitologija, enciklopedijski rečnik*, S. M. Tolstoj, Lj. Radenković (ἐπιμ.), Zepter Book World, Beograd 2001, σ. 424.

64. *Enciklopedija narodnog života, običaja i verovanja u Srba na Kosovu i Metohiji*, ὁ.π., σ. 418.

αγίων ἑπτὰ Μακκαβαίων ἢ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι τὸ ἔθιμο αὐτὸ τελεῖται ὄχι μόνο ἀπὸ Ὀρθοδόξους ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Μουσουλμάνους, ἰδιαιτέρως Ρομά⁶⁵.

Ὁ ἱστορικὸς π. Radomir Popović, ποὺ ἐπὶ χρόνια διετέλεσε προϊστάμενος τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς στὸ Καλεμέγκδαν, κρατοῦσε σημειώσεις μὲ τὰ μηνύματα ποὺ ὁ κόσμος ἔγραφε σὲ χαρτάκια καὶ ἄφηνε πάνω στὶς εἰκόνες ἢ μέσα στὶς ρωγμὲς τῶν τοίχων τοῦ παρεκκλησίου, ἀπευθύνοντας προσευχὲς στὴν ἁγία Παρασκευή. Τὸ ἔκανε πιστεύοντας ὅτι αὐτὲς οἱ σημειώσεις θὰ φανοῦν χρήσιμες στὶς μελλοντικὲς κοινωνιολογικὲς καὶ θρησκευτολογικὲς ἔρευνες. Τὸ περιεχόμενο τῶν μηνυμάτων ἢ οἱ προσευχὲς πρὸς τὴν ἁγία εἶναι ποικίλες καὶ περιλαμβάνουν δεισιδαιμονίες, ἀσήμαντα πράγματα ἀλλὰ καὶ μαρτυρίες ἀληθινῆς καὶ δυνατῆς πίστεως. Στὴν ἁγία ἀπευθύνονται π.χ. οἱ φοιτητὲς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐξεταστικὴ περίοδο, ἀθλητὲς πρὶν ἀπὸ σημαντικοὺς ἀγῶνες, οἱ ταξιδιῶτες, καθὼς καὶ πολλοὶ ἀσθενεῖς πρὶν ἢ καὶ μετὰ ἀπὸ ἰατρικὲς ἐπεμβάσεις μὲ ἱκεσίες καὶ εὐχαριστίες⁶⁶.

Ἡ θέση τῆς ἁγίας Παρασκευῆς στὴν πολιτικὴ ἰδεολογία

Ἡ τιμὴ τῆς ὁσίας Παρασκευῆς τῆς Ἐπιβατινῆς ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ σύνθετα φαινόμενα στὸ τελετουργικὸ τυπικὸ τῶν βαλκανικῶν λαῶν, γεγονός ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο ἀντικατοπτρίζει τὴν ἱστορικὴ τους πορεία καὶ τὴ θρησκευτικὴ τους ἀντίληψη. Στὴν πρῶιμη φάση τῆς ἐξέλιξής της, ἡ τιμὴ τῆς ὁσίας Παρασκευῆς εἶχε τοπικὸ χαρακτήρα καὶ βασιζόταν κυρίως στὴν πίστη στὶς θαυματουργικὲς δυνάμεις τῶν λειψάνων της⁶⁷. Στὴ συνέχεια, καὶ κατὰ τὰ μεσαιωνικὰ χρόνια ἡ τιμὴ τῆς ὁσίας Παρασκευῆς ἀποτελοῦσε μέρος τῆς κρατικῆς καὶ δυναστικῆς

65. *Enciklopedija narodnog života, običaja i verovanja u Srba na Kosovu i Metohiji*, ὁ.π., σ. 418 καὶ R. Popović, *Kult prepodobne majke Paraskeve – svete Petke u Beogradu*, ἠχογράφηση τῆς διάλεξης, ἀπὸ 00:56:36 ἕως 00:58:11.

66. R. Popović, *Kult prepodobne majke Paraskeve – svete Petke u Beogradu*, ἠχογράφηση τῆς διάλεξης, ἀπὸ 00:52:25 ἕως 00:55:35.

67. Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae», ὁ.π., σσ. 272-273.

ιδεολογίας, τόσο στη Βουλγαρία όσο και στη Σερβία⁶⁸. Στη *Χρονική Διήγηση* και στον *Προλογικό βίο* αναφέρεται ότι την πομπή με τὰ τίμια λείψανα τῆς Ὁσίας στὸ Τύρνοβο ὑποδέχθηκαν ὁ βασιλιάς μαζί με τὸν πατριάρχη καὶ πλῆθος κόσμου. Ἦταν ἓνα γεγονός ποὺ διαδραματίστηκε ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς κρατικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας καὶ εἶχε ἀναμφίβολα μεγάλη ἐθνικὴ σημασία⁶⁹, καθὼς ἡ τιμὴ τῆς Ὁσίας εἶχε ἀποκτήσει δυναστικό-ιδεολογικὸ χαρακτήρα καὶ ρόλο⁷⁰, σύμφωνα πάντοτε μετὰ τὴ μεσαιωνικὴ ἀντίληψη ὅτι τὰ λείψανα τῶν ἁγίων φυλάνε τὸ κράτος καὶ τὸν βασιλιά⁷¹.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ γεγονός τῆς μεταφορᾶς τῶν λειψάνων τῆς ὁσίας στὴ Σερβία, με ὀρισμένες προσαρμογὲς στὶς ἀνάγκες τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης στιγμῆς⁷². Ἡ τελευταία περίοδος τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ σερβικοῦ κράτους συμβαδίζει μετὰ τὴ σταδιακὴ ἐξαφάνιση τῶν χριστιανικῶν κρατῶν. Αὐτὸ βεβαίως ἐπηρέασε τόσο τὸν χαρακτήρα ὅσο καὶ τὸν ρόλο τῆς τιμῆς τῶν ἁγίων. Ἡ ἐπικράτηση τῆς οἰκουμενικῆς –ἀντὶ τῆς ἐθνικῆς– χριστιανικῆς ταυτότητας, ὅπως καὶ τοῦ συναισθήματος ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν λαῶν, βάζει σὲ δεύτερο πλάνο τοὺς ἁγίους ποὺ ἀνήκουν σὲ τοπικὲς βασιλικὲς δυναστείες καὶ ἀναδεικνύει τὶς μαρτυρικὲς ἁγιολογικὲς φιγούρες, ὅπως καὶ τοὺς ἁγίους ποὺ φέρουν πρὸ οἰκουμενικὸ χαρακτήρα. Τὸ συγκεκριμένο διακρίνεται σαφέστατα στὶς κινήσεις τοῦ δεσπότη Στεφάνου Λαζάρεβιτς⁷³, ὁ ὁποῖος μετέφερε στὴ Σερβία τὰ λείψανα τῆς ὁσίας Παρασκευῆς καὶ τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ καὶ τὰ τοποθέτησε στὶς πόλεις τοῦ Βελιγραδίου καὶ τοῦ Σμεντέρεβο ἀντίστοιχα⁷⁴.

68. Ὁ.π., σ. 271.

69. Ὁ.π., σ. 276.

70. Ὁ.π., σσ. 278, 286.

71. L. Pavlović, *Kultovi lica kod Srba i Makedonaca*, Ὁ.π., σ. 265.

72. Ὁ.π., σσ. 286-293.

73. Danica Popović, «Nacionalni panteon – svetački kultovi u temeljima srpske državnosti i crkvenosti», *Sakralna umetnost srpskih zemalja u srednjem veku*, Vizantološki institut SANU, Beograd 2016, σσ. 119-131, 130.

74. Danica Popović, «Relikvije svete Petke: Gloria Bulgariae – Gloria Serviae» καὶ «Мошти светог Луке - српска епизода», τῆς ἰδίας, *Pod okriljem svetosti. Kult svetih vladara i relikvija u srednjovekovnoj Srbiji*, Balkanološki institut SANU, Beograd 2006, σσ. 271-293 καὶ 295-317 ἀντίστοιχα.

Συμπεράσματα

Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἐπίγειου βίου της, ἡ ὁσία Παρασκευὴ ἄλλαξε συχνὰ τόπο διαμονῆς, ἀναζητώντας μεγαλύτερη ἄσκηση, ὥστε νὰ ὑψωθεῖ «εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»⁷⁵. Ἀκόμη καὶ ὅταν ὁ Κύριος τὴ λάμπρυνε μὲ τὸ στεφάνι τῆς δόξας καὶ τὴν ἀξίωσε τῶν ἀφθάρτων λειψάνων, ἐκεῖνη δὲν παρέμεινε μόνο σὲ ἓναν τόπο. Τὰ τίμια λείψανά της ἀποκαλύφθηκαν στοὺς ἀνθρώπους καὶ μεταφέρθηκαν στὴ συνέχεια ἀπὸ χώρα σὲ χώρα καὶ ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, μαρτυρώντας παντοῦ τὸν Χριστό. Γι' αὐτὸ εἶναι ἡ ἀγαπημένη καὶ ἡ τιμωμένη ὡς προστάτιδα ὅλων τῶν βαλκανικῶν λαῶν. Ἡ τιμὴ της, κατὰ καιροὺς, λάμβανε καὶ κάποιες ἄλλες κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς διαστάσεις, ἀνάλογα μὲ τὶς ἱστορικὲς συνθῆκες. Ἐν τούτοις, παρέμεινε ἡ προστάτιδα τῶν φτωχῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων, ἡ βοήθεια τῶν ζητούντων καὶ ἡ ἱατρὸς τῶν νοσούντων.

Συνεπῶς, στὸ πλαίσιο τῆς λαϊκῆς θρησκευτικότητος καὶ τῆς λαογραφικῆς ταυτότητος, ἡ τιμὴ τῆς ὁσίας Παρασκευῆς παρέμεινε πάντοτε ζωντανή. Ἡ ἴδια τιμᾶται ὡς πρόσωπο μὲ μεγάλη καὶ ξεχωριστὴ εὐλάβεια ἀπὸ ὅλους τοὺς χριστιανοὺς τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε ἀγαθὸ ἄνθρωπο, ἀνεξαρτήτως ὁμολογίας καὶ θρησκείας.

SUMMARY

The Honor of Saint Paraskevi in Serbia: A Historical-Ethnological Analysis

By Milesa Stefanović Banović, *PhD*
University of Belgrade, Serbian Academy of Sciences & Arts
& Dragica Tadić Papanikolaou, *PhD cand.*
National and Kapodistrian University of Athens

The honoring of Saint Paraskevi of Epivates is widespread in all Balkan countries. This fact results from the multiple transfers of her

⁷⁵. *Εφ.* 4, 13.

relics from Kallikrateia, where Saint's grave was discovered, to Iasi, Romania, where her uncorrupted body rests until today. This text traces the path of her relics in Serbia, as well as the impact their presence left on the Serbian people. In addition to the development of the great honor towards Saint Paraskevi, which is undiminished to this day, the paper also analyzes the prejudices and superstitions related to her person, as well as the social and political dimensions that the cult of this Saint took on from time to time.